

סיינטולוגיה

■
ניתוח וסקירה
של
דת חדשה

ד"ר לפילוסופיה מ. דארול בריינט
פרופסור לדתות ולתרבות
מכללת רניסון, אוניברסיטת ווטרלו,
אונטריו, קנדה

אונטריו, קנדה. כותרת עבודת המחקר שלי
היתה "היסטוריה ואסקטולוגיה" בעבודתו
של ג'ונתן אדוורדס: בקורת על תיזת
היימרט".

לימדתי באוניברסיטת קונקורדיה
במורהד, מיניסורה (קיץ 1966), ווטרלו
לות'רן יוניברסיטי בוטרלו, אונטריו (1967-
1969), אוניברסיטת ווינדזור, ווינדזור,
אונטריו (קיץ 1972 ו-1973), לימודי המשך
באוניברסיטת טורונטו, טורונטו, אונטריו,
(1972) וב-רניסון קולג', אוניברסיטת
ווטרלו, אונטריו, ווטרלו, החל משנת 1973.

1. רקע מקצועי

קיבלתי תואר ראשון בהצטיינות
בפילוסופיה ובמדעי המדינה מקונקורדיה
קולג' במורהד, מיניסוטה, ארה"ב, בשנת
1964, וכן תואר S.T.B בהצטיינות
בתיאולוגיה מ'הארוארד דיוויניטי סקול
בהארוארד מסצ'וסטס, בשנת 1967. עבודת
המאסטר (1972) ועבודת הדוקטורט (1976)
בלימודי דת מיוחדים נעשו במסגרת
"המכון למחשבה נוצרית" באוניברסיטת
סט. מייקלס קולג', באוניברסיטת טורונטו,

in His Life and Thought (Lewiston, NY, 1986), Interreligious Dialogue: Voices for a New Frontier (New York, 1989), Pluralism, Tolerance, and Dialogue (Waterloo, 1989). שימשתי כמלקט-שותף עם דוריס ג'קובס על: "קונסורציום להסטוריה של הרפורמציה באוניברסיטת וטרלו ובאוניברסיטת גוולף". שימשתי כיו"ר המחלקה ללימודי דת באוניברסיטת וטרלו (1987 – 1993), וכעת אני מסייע לתלמידי תואר שני בלמודי הדת באוניברסיטאות וטרלו.

בנוסף לכך, שימשתי באוניברסיטת קיימברידג', קיימברידג', [אנגליה] (1980), במכון ההודי ללימודים איסלמיים בניו דלהי, הודו (1986), במכון ד"ר ס. רדקרישן ללימודים מתקדמים בפילוסופיה באוניברסיטת מדראס, מדראס, הודו (1987), באוניברסיטת המדארד, בניו דלהי, הודו (1993), ובאוניברסיטת ניירובי, ניירובי, קניה (1994). הרצאתי באוניברסיטאות רבות באסיה, אפריקה, אמריקה הלאטינית ובאירופה.

חיברתי ארבעה ספרים במדעי הדת:

א. תיאולוגיה ואתיקה;
ב. דתות בצפון-אמריקה; ג. דתות חדשות;
ד. שיח בין-דתית.

אני מלמד בתחום מדעי הדת מעל ל-25 שנה. בקולג' רניסון, אוניברסיטת וטרלו, אני מלמד בקביעות קורסים על מסע החיפוש הדתי, מדע הדת, היסטוריה של מחשבת הנצרות ומפגשים ושיח בין-דתיים העושים שימוש בשיטות השוואתיות, הסטוריות וסוציולוגיות המשותפות ללימוד האקדמי של הדת. מדי פעם אני גם מלמד קורסים על דת ופוליטיקה, דת וספרות, דת וקולנוע, וכן נתתי הרצאות בקורס על כתות ועל תנועות דת חדשות. כמו-כן לימדתי נצרות ודתות העולם ברמת המוסמך.

To Whom it May Concern: Poverty, Humanity, Community, A World Broken By Unshared Bread, (Geneva, 1970), Religion in a New Key (New Delhi, 1992), Jonathan Edwards' Grammar of Time, Self, and Society (Lewiston, NY, 1993). כמו כן ערכתי, כעורך בודד וכעורך שותף שנים עשר קבצים בשטח מדעי הדת, כולל, Exploring Unification Theology (New York, 1978), God: The Contemporary Discussion (New York, 1982), The Many Faces of Religion and Society (New York, 1985) Eugen Rosenstock-Huessy: Studies

אני חבר ותיק באגודה הקנדית ללימודי דת, האקדמיה האמריקאית לדת, החברה התיאולוגית הקנדית, החברה לערכים בחינוך גבוה, החברה האסיאתית המלכותית והחברה ללימודים בודהיסטים-נוצרים. שימשתי כיועץ בכנסים בינלאומיים ובין-דתיים כולל כנס דתות העולם. (בשנים 1985, 1990 ו-1992).

כמלומד דת ותרבות, עסקתי בלימוד תנועות דת חדשות החל ממחצית שנות השבעים של המאה העשרים. התעניינתי בהבנת מקורותיהן, אמונותיהן, מנהגיהן וקשריהן של התנועות החדשות עם התרבות הכוללת. (רבות מהדתות החדשות אינן "חדשות" במהותן היסודי, אלא פשוט חדשות לחברה בצפון-אמריקה).

בנוסף לכך התעניינתי ואף לעיתים השתעשעתי מתגובתם הרגשית וההיסטרית לעיתים-קרובות של סקטורים בציבור לתנועות הדת החדשות. ערכתי מחקרי שדה נרחבים על מספר קהילות דת חדשות בקנדה, ארה"ב והודו.

התחלתי להיות מודע לכנסיית הסיינטולוגיה כקהילת דת חדשה זו באמצע שנות השבעים. פגשתי חברים מכנסיית הסיינטולוגיה בטורונטו ובקירצ'נר אונטריו. הורשתי להשתתף במספר פגישות בסוף שנות השבעים ובתחילת שנות השמונים בהם נערך דו-שיח בין חברים בכנסיית הסיינטולוגיה לבין חוקרי דת שמטרתו היתה הבנת אמונות היסוד ועיסוקי הסיינטולוגיה. פגשתי חברים ממספר סניפים אמריקאים ובריטים של הכנסייה. ערכתי שיחות נרחבות עם חברי הכנסייה בקשר להתנסותם בסיינטולוגיה והשפעת התנסות זו על חייהם. המשכתי לשמור על קשר מוגבל עם מספר חברי כנסייה קנדיים עד היום.

ביקרתי במרכזי סיינטולוגיה בקירצ'נר [קנדה], וביונג סטריט בטורונטו. החל במחצית שנות השבעים קראתי רבים מספרי כנסיית הסיינטולוגיה כולל: דיאנטיקה: המדע המודרני של בריאות הנפש, ספר העזר של סיינטולוגיה, מהי סיינטולוגיה? ודת הסיינטולוגיה.

כמו-כן קראתי פרסומים של הכנסייה העוסקים בבעיות חברה עכשוויות כגון בעיות שימוש בסמים, בריאות הנפש, וחופש הדת. קראתי מאמרים וספרי מחקר, במיוחד בתחום סוציולוגיה של הדת, על כנסיית הסיינטולוגיה.

2. המשימה

נתבקשתי לחוות את דעתי, כחוקר דת, על שתי שאלות. 1. האם סיינטולוגיה היא "דת"? ו-2. האם כנסיות הסיינטולוגיה הם "אתרי פולחן דתי"? לפי מיטב הבנתי שאלות מהותיות אלה קשורות לשאלת הפטור שניתן לכנסיית הסיינטולוגיה ממיסים באזורי שיפוט מסויימים. לפני שאתייחס באופן ישיר לשאלות אלו, אספק רקע לנושא מתוך מחקר תנועות הדת החדשות. הניתוח והתגובה שאביא לשאלות אלו מבוססים אך ורק על מעמדי כחוקר דת ולא על כל מומחיות שהיא בשטח משפטי או ניהולי כלשהו.

3. ה"דתות החדשות" ומחקר הדת

במחצית השניה של המאה העשרים הופיעו "דתות חדשות" רבות בצפון-אמריקה ובאירופה. בכלי התקשורת ההמוניים נקראו "דתות חדשות" אלה "הכתות" לעיתים קרובות, וכללו קבוצות כגון הארי

קרישנה 3HO כנסיית האחדות, מדיטציה טרנסנדנטלית וסיינטולוגיה. כשמשכו "הדתות החדשות" את תשומת לבם של כלי התקשורת הציבוריים, היה זה בדרך כלל בקשר לטענות סנסציוניות שחברים בקהילות הדתות החדשות לא היו חברים בהן מרצונם החופשי, אלא כתוצאה משכנוע על-ידי התניה או "שטיפת מוח". טענות כאלה היו נושאם של מחקרים (כגון, 'עשייתו של מוני', אילין באקר, אוקספורד, 1984) וכן מספר דוחות ממשתלתיים כגון (דו"ח היל על פיתוח מחשבה בקבוצות, כתות וסיעות באונטריו", 1980). מחקרים ודו"חות ממשתלתיים נערכו בצורה מקצועית ולא מצאו בסיס להאשמות אלה, אך תדמית הדעה-קדומה עדיין קיימת.

כאשר פנו חוקרי הדת למחקר "קהילות הדתות החדשות" בשנות השישים השבעים, הם הציעו מספר הבחנות שכדאי לצייןם כאן. מחקרים אלו נמשכו אל שנות השמונים והתשעים ואתרי המחקר הורחבו לאזורים נוספים בעולם.

רבות מה"דתות החדשות" אינן למעשה "חדשות" אך הן "חדשות" בצפון-אמריקה. למשל, תנועת הארי קרישנה נראית לעיתים קרובות כ"דת חדשה/כת" אך היא "חדשה" בצפון-אמריקה בלבד. זו קהילה ותיקה בהודו, ומקורותיה בחייו, עבודתו ויצירתו של קאיאניאה, רפורמטור הינדי בן המאה ה-15. התנועה התקיימה ברציפות בהודו מאז המאה ה-15, אך הגיעה לצפון-אמריקה רק בשנות השישים. הוא הדבר לגבי מספר תנועות דת חדשות שמקורותיהן במסורות הינדואיסטיות, בודהיסטיות וסיקיים במזרח הרחוק.

הרוחני המתנדב). אפילו בדתות חדשות אלה ישנם מרכיבים של אמונה, מנהגים, השראה ופולחן שיש להם תקדימים או מקבילים במסורות ישנות ו/או אחרות.

היסטוריונים של הדת מזכירים לנו ש"תנועות דת חדשות" תמיד עולות. היסטוריונים מצביעים, לדוגמא, על ארצות-הברית במאה ה-19 כמאה שבה "תנועות הדת החדשות" צצו בכל הארץ, או על יפן במאה ה-20, במיוחד לאחר מלחמת העולם השנייה, בה נצפתה אותה תופעה. רוב הדתות שצצו בארה"ב במאה ה-19 היו ואריאציות של הנצרות, אך בכל זאת היו "חדשות". (ראה מארי פארל בדנארווסקי 'דתות חדשות והדמיות התיאולוגי בארה"ב', בלומינגטון, 1989). היו שייקרים וקוואקרים, מורמונים ו"אורות חדשים" וונידיאנים ו"ניו הארמוניאנים" ורבים אחרים. ביפן היו לרוב תנועות הדת החדשות שורשים בבודהיזם, והידוע שבהם הוא סוקא גקאי. הבחנה זו הביאה היסטוריונים אלו לקביעת הקשרים הבאים: א) תנועות הדת החדשות צצות באופן שיגרת, אך אורך חייהם בדרך-כלל קצר. רוב התנועות מתרכזות סביב דמות כריזמטית, נבואות או התגלותיות, והן נעלמות תוך שנתיים-שלוש. ב) מספר תנועות שאכן שרדו הוכרו כדת לגיטימיות לחלוטין. כך לדוגמא, המורמונים, כנסיית המדע הנוצרי, והאדוונטיסטים של היום השביעי. כל התנועות האלה זכו להתקפות רבות בתקופת עלייתן במאה ה-19, אך הם מוכרים עתה כקהילות דתיות "לגיטימיות". הקהילה הבאהאית וסוקה גקאי ביפן שמקורה בבודהיזם הם דוגמא מחוץ לאמריקה-הצפונית שלאותה תופעה.

סוציולוגים של הדת גם הבחינו שאחד ההבדלים בין תנועות הדת החדשות המוקדמות לאלו בסוף המאה העשרים בצפון-אמריקה היה מיקומן החברתי. תנועות דת חדשות עולות בדרך כלל בסקטורים השוליים והנחשלים יותר של החברה. ניתן להכיר בתופעה זו בגטאות של ערי ארה"ב (או בפאבלאס של אמריקה-הלטינית, או בשכונות העוני המקיפות ערים באפריקה) או בכל שכונת עוני עירונית – שם ניתן למצוא ערב רב של התארגנויות דתיות שאינם מוכרות. לא ניתנת תשומת לב ציבורית רבה לאתרים חברתיים אלו. המרכיב החדש בתנועות הדת של המאה העשרים הוא שמשך אנשים משכבות חברתיות אחרות: נוער מהמעמד הבינוני והבינוני-גבוה. (ראה בריאן ווילסון, 'ההשפעה החברתית של תנועות הדת החדשות'. ניו-יורק, 1981).

קל להבין את דאגתם של הורים בני המעמד הגבוה המגלים שבנם בן ה-25 שזה עתה סיים אוניברסיטת הארווארד, הוא אוהד משיח קוראני, או שבתם בת ה-24 אשר סיימה את אוניברסיטת טורונטו שרה עכשיו "הארי קרישנה" בשדות תעופה. אולם אנו יודעים היסטורית-שתגובות כאלה אירעו לעיתים תכופות כאשר ילדים בוגרים מאמצים מסורות דת חדשות או לא ממוסדות. לדוגמא, הוריו של סיינט תומאס כלאו אותו למשך שנה כשהוא רצה להיות דומיניקני, שהיה אז מסדר דתי חדש. הילדים הבוגרים שנמשכו לדתות החדשות הפופולריות בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים לא היו ממעמדות עניים או נחשלים. הם היו בני המעמד הבינוני והבינוני-גבוה. יתרה מכך, תנועות אלו היו בדרך כלל הרבה יותר קטנות

ממה שנמסר בכלי התקשורת ההמוניים. בקנדה, לדוגמה, מנו רבות מקהילות דת חדשות אלו מספר מאות או אלפים, אך לא עשרות ומאות אלפים כפי שדווח על ידי מתנגדי התנועות החדשות. יש לציין שלמספר קבוצות בקנדה היו חברים רבים יותר.

ה"דתות החדשות" הציגו בפני חוקר הדת, תופעה שהעמידה בספק מספר מוסכמות אקדמיות, אך כל חוקרי המדע, לפי מיטב ידיעתי, ידעו בוודאות שה"תנועות החדשות" היו למעשה תופעות דתיות. אם הדת היתה "דת טובה" או "דת רעה" היה זה לעיתים קרובות נושא לדיון ציבורי, אך חוקרי הדת לא הטילו מעולם ספק שתופעות אלו היו אכן תופעות דתיות. (ראה ג'. גורדון מלטון, בארה"ב, ניו-יורק, 1986, וכן אנציקלופדיה של דתות אמריקאיות, דטרויט, 1989, אשר כולל פרק על "הדתות החדשות").

4. האם סיינטולוגיה היא דת?

יש להבדיל בין המחקר האקדמי המודרני של הדתות שהחל במאות ה-19 ה-20 לבין הדיסיפלינה הקלאסית של התיאולוגיה. משימת התיאולוגיה היתה הצגת דתה של קהילה מסוימת כלשהי (נצרות, יהדות, איסלם, הינדואיזם, וכו') – במערב, בו התיאולוגיה מרוכזת בעיקר בנצרות – מטרתו

של המחקר האקדמי של הדתות היא להציע תיאור מדעי וניתוח של כל התופעות הדתיות. משימתה הראשונה של הדיסיפלינה המודרנית של הדתות היתה לשחרר את הגדרת הדת מהזיהוי הטיפוסי שהיה לה עם הנצרות. הגדרות מילון תקניות של דת עדיין משקפות את הנטייה לזהות את מושג הדת עם המאפיינים של הנצרות במיוחד ומאפייניהם של דתות מונותאיסטיות אחרות. הגדרות אלו מציינות לעתים קרובות שהמאפיין היחיד או המרכזי של דת הוא "האמונה ביישות עליונה", אך מלומדי הדת מכירים דתות גדולות ועתיקות שלא מתאפיינים ב"אמונה ביישות עליונה". הדוגמאות המרכזיות הם בודהיזם, בעיקר בזרם התרואדה, בו נדחית אמונה בישות עליונה מכל וכל, ובדת יינא, הדוחה גם היא אמונה זו במפורש. גילם של כל הדתות האלה הוא למעלה מ-2,000 שנה. יתרה מכך, המסורת הקונפוציאנית מגמדת את ההדגשה על הטרנסצנדנטי, ומחזקת את הדגש על יחסי אנוש נאותים. בהינדואיזם ניתן למצוא אלים ואלות רבים, לא רק "ישות עליונה" אחת. המסורת המיסטיות של הדתות המונותאיסטיות במערב היו בקורתיות לעיתים קרובות לגבי תחושת מציאותו של אלוהים כ"ישות עליונה", ועמדו על-כך שמציאות האל עולה אל מעבר לתפישה כזו. היה אם-כך הכרחי להגדיר או להבין את מושג הדת בצורה שתאיים למיגוון הרחב של המסורות הדתיות שנמצאו בקרב בני האדם במהלך היסטוריה.

ה"דתות החדשות" הציגו בפני חוקר הדת, תופעה שהעמידה בספק מספר מוסכמות אקדמיות, אך כל חוקרי המדע, לפי מיטב ידיעתי, ידעו בוודאות שה"תנועות החדשות" היו למעשה תופעות דתיות. אם הדת היתה "דת טובה" או "דת רעה" היה זה לעיתים קרובות נושא לדיון ציבורי, אך חוקרי הדת לא הטילו מעולם ספק שתופעות אלו היו אכן תופעות דתיות.

באותה עת, היתה הכרה שבמסורות הדתיות של האנושות היה מימד שעלה מעבר ליומיומי. למימד זה של המציאות ניתנו שמות שונים. בעוד הנוצרים משתוקקים ל"הידבקות באל", והמוסלמים מבקשים "כניעה לאללה" כוונת הבודהיסטים היא "הארה פנימית או סאטורי", ודת ההינדו שואפת להגשמת "האטמן, או העצמי הנצחי", ואנשי דת היינא ביקשו לפתח "מחשבה טובה", לפיכך הגדרת הדת שעלתה במחקר המודרני של הדתות כללה הכרה ב"מעל ומעבר" כלשהו, שהובן בצורה רחבה מספיק לכלול את אותן דתות שלא היתה להם תפישה של "ישות עליונה" או שדחו במפורש רעיון כזה על-מנת להחליפו בתפישה אחרת של "המוחלט". כל דת מגדירה את המימד המקודש בחיים, אך לא כל דת מזהה את המקודש עם ה"ישות העליונה".

באותה עת, היתה הכרה שבמסורות הדתיות של האנושות היה מימד שעלה מעבר ליומיומי. למימד זה של המציאות ניתנו שמות שונים. בעוד הנוצרים משתוקקים ל"הידבקות באל", והמוסלמים מבקשים "כניעה לאללה" כוונת הבודהיסטים היא "הארה פנימית או סאטורי", ודת ההינדו שואפת להגשמת "האטמן, או העצמי הנצחי", ואנשי דת היינא ביקשו לפתח "מחשבה טובה", לפיכך הגדרת הדת שעלתה במחקר המודרני של הדתות כללה הכרה ב"מעל ומעבר" כלשהו, שהובן בצורה רחבה מספיק לכלול את אותן דתות שלא היתה להם תפישה של "ישות עליונה" או שדחו במפורש רעיון כזה על-מנת להחליפו בתפישה אחרת של "המוחלט". כל דת מגדירה את המימד המקודש בחיים, אך לא כל דת מזהה את המקודש עם ה"ישות העליונה".

בעוד שהנצרות הפרוטסטנטית של המערב הדגישה במיוחד את האמונה כמרכיב מרכזי בדת, תנועות דתיות אחרות, הן נוצריות והן לא נוצריות, שמו דגש רב יותר על מרכיב חי המעשה. בבודהיזם, למשל, העיקר הוא חי המעשה – הגשמת הדרך בעלת שמונת הנתבים כדרך המרכזית להתגברות על הסבל. בדת ההינדו ניתן לפגוש את העקרונות היסודיים בו כלל החיים הוא עשייה (ראג'ה יוגה) או עבודה (קארמה יוגה). עשייה אינה רק מדיטציה או התבוננות או פעולה, אלא כוללת גם תפילה, התנהגות מוסרית, יחסי משפחה וקירבה, ומערכת שלמה של עיסוקים אחרים. בכל המסורות הדתיות, אם כי בדרגות שונות, ישנו אידאל של חיים מלאים, וצורת חיים זו מוגשמת בחיי מעשה. חי מעשה בכפיפה לאידיאלים ולכללים המוסריים של דרך דתית נתונה נראו

לחוקרי הדת כמימדים נוספים להבנת מושג הדת. יתרה מכך, חיי המעשה שניתן לזהות בקהילות ובמסורות דתיות הם במקרים רבים טקסים. מחקר הדתות המודרני בחר להכיר במימד נוסף של החיים הדתיים, כלומר, הצד הטקסי או הפולחני. טקסים ופולחנים הם פעולות מובנות של הקהילה הדתית המאפשרות התאחדות עם המימד המוחלט של החיים. במסורות סיניות מסוימות, נחשבו הטקסים כמהותיים לקיומו של סדר היקום, והיו ארועים מורכבים שנתמשכו על פני מספר ימים. מספר מסורות דתיות מגמדות את תפקיד הטקס, כך לדוגמה הקוויקרים הנוצרים, אך גם אצל הקוויקרים נחשבת ה"התאספות בדממה" למרכיב חיוני בחיי הקהילה. למרות שהמימד הטקסי שונה ישנו שוני רב במימד הטקסי בין מסורת אחת למשנה לשנייה אף בתוך מסורת נתונה, כפי שמעיד הזוהר הטקסי של הנצרות האורתודוקסית והפשטות הטקסית של בית מפגש מנוני – מימד זה קיים בחיים הדתיים של האנושות.

מרכיבים אלו של אמונה, חיי מעשה וטקס אינם עומדים בבדידות מזהרת אך מצטרפים יחד לחיי הקהילה הדתית ליצירת דרך החיים או התרבות המיוחדת לה. לבני דת ההינדו, למשל, יש מערכת מורכבת של אמונות, מנהגים וטקסים המגדירים את דרך החיים שלהם, דרך שיש בה מימדים שיגרתיים ועל-שיגרתיים. פירוש השורש הלאטיני למונח דת רליגארה הוא "לחבר יחד", וכאן אנחנו יכולים לראות את המשמעות הכפולה של "התחברות" זו. ישנה "התחברות" של ה"אנושי והאלוהי"

באמצעות הדת, וישנה ה"התחברות" של בני הקהילה הדתית זה אל זה.

הסיינטולוגיה והספרות שלה בכדי לענות על שאלות אלו בחיוב.

לאור הבחנות אלו התגבשה במחקר הדתות המודרני הבנה של הדת כקהילה של גברים ונשים המאוחדים יחד במערכת מורכבת של אמונות, מנהגים, דרכי התנהגות, וטקסים אשר מבקשים, באמצעות דרך זו, לקשר בין חיי אנוש לבין המקודש והאלוהי.

יש לציין שכל מימד של הגדרת דת זו – קהילה, אמונה, מנהג, חיי מעשה, התנהגות, טקס, פולחן, דרך, והאלוהי – יובן א) בתוך מערכת מונחים מסוימת של מסורת דתית נתונה. ב) יובן כבעל דגש יחסי רב יותר יחסית למרכיבים האחרים במסגרת מסורת נתונה. כך, לדוגמא, מימד ה"קהילה" של הדת עשוי להיות מודגש יותר ביהדות אורתודוקסית מאשר בדאואיזם או אפילו בזרמים אחרים של היהדות. בדומה, ניתן להבין את האלוהי כמציאות טרנסצנדנטלית כמו ביהדות, או כמציאות מולדת בעצמי, אם כי לא בהכרח מוגשמת, כמו בדתות הינדו רבות. ואריאציות אלו אינן מבטלות את הגדרת הדת, אלא משקפות את מגוון התופעות הדתיות שיש להתייחס אליהן במחקר האקדמי והמודרני של הדת.

לאור האמור לעיל ניתן לשאול אם סיינטולוגיה היא אכן דת או לא. התשובה הקצרה לכך היא "כן, סיינטולוגיה היא דת". ניתן להבהיר תשובה זו אם ניישם את הגדרת הדת כפי שהובאה לעיל בבחינת הסיינטולוגיה.

בכנסיית הסיינטולוגיה, האם אנו פוגשים במערכת ייחודית של אמונות דתיות הקשורות למשמעות והתכלית של חיי אנוש יש אפילו בהיכרות שטחית ביותר עם קהילת

על-פי ספרות הסיינטולוגיה, הסיינטולוגיה היא "פילוסופיה וטכנולוגיה דתית ומעשית הפותרת בעיות רוח, חיים ומחשבה". על פי השקפתה של סיינטולוגיה "בעיות רוח, חיים ומחשבה" אלה אינם קבועים ללא יכולת שנוי וניתן אכן להתגבר עליהם. התגברות זו על "בעיות הרוח, חיים ומחשבה" מתרכזת, בתורת סיינטולוגיה, במודעות ובידע. מרכיב מרכזי במודעות וידע הוא התטן ושמונה הדינמיקות. הבה נבהיר בקצרה מושגים אלו בכדי לציין את מרכזיותם באמונת הסיינטולוגיה.

על-פי הסיינטולוגיה, מורכבת האנושיות שלנו ממרכיבים שונים; הגוף, המינד והתטן. התטן בתורת הסיינטולוגיה הוא מושג מקביל לנשמה בנצרות ולרוח בהינדואיזם. חלק מהבעיה של החיים היא העובדה שבני-האדם איבדו את מודעותם בטבעם האמיתי. בתורת הסיינטולוגיה, משמעות אובדן זה הוא אבדן המודעות העצמית של בני האדם בטבעם כתטנים. אך מודעות וידע-עצמי כתטן היא חיונית לחיי רווחה ולהישרדות. בני-אדם מבלבלים לעתים קרובות את המציאות העמוקה שלהם עם הגוף או עם המינד, או רואים עצמם רק כגוף ו/או רק כמחשבה. אבל לגבי סיינטולוגיה, חיוני שבני-אדם יכירו בטבעם הרוחני וישקמו אותו. טבע רוחני זה הוא, בשפת הסיינטולוגיה, "האדם הוא תטן". כתטנים, בני אדם הם "רוחניים, בני-אלמות, וכמעט בלתי ניתנים להשמדה".

מאחר ושהמודעות העצמית כתטן התערפלה על-ידי "אנגרמות" או אבדה

בבלבול התטן עם הגוף ו/או המיינד, המשימה הדתית העיקרית היא שיקום הרוחניות במישור האישי, היא חיונית מאחר ש"התטן הוא מקור כל הבריאה והוא החיים עצמם". מודעות זו היא השלב הראשוני בדרך חיי המעשה הדתיים אשר תוביל, במונחים של סיינטולוגיה, לקליר. כשבני-אדם נעשים מודעים לטבעו האמיתי ולמעגלים הקונצנטריים של המציאות אזי מאמינים הסיינטולוגים, הם יכולים להמשיך, בצורה חופשית ויצירתית, בשמונה הדינמיקות של החיים. (ראה 'מהי הסיינטולוגיה' מהדורה משנת 1992).

המסר היסודי של החיים, לפי הסיינטולוגיה, הוא הישרדות בתחום שמונה הדינמיקות. הדינמיקה הראשונה היא "העצמי", או הדינמיקה של החיים כהישרדות הפרט. הדינמיקה הראשונה מתקיימת אף במעגל רחב יותר של הקיום המתרחב לשמונה הדינמיקות או לאינסוף. מאחר שתיאור מפורט שמונה הדינמיקות הוא מעיקרי הסיינטולוגיה, יהיה זה נאות לתאר כל "דינמיקה" בקצרה. כפי שצויין, הדינמיקות מתחילות בקיום הפרטי, או ב"עצמי", ודחף הפרט להישרד ולהתקדם באמצעות הדינמיקה השניה אותה מכנה הסיינטולוגיה כ"יצירתיות" או "יצירת דברים לעתיד", ואשר כוללת קיום משפחה וגידול ילדים. הדינמיקה השלישית היא "הישרדות קבוצתית" – אותו מרכיב בחיים הקשור בקהילות בחירה, חברים, חברות, עמים וגזעים. הדינמיקה הרביעית היא "המין האנושי" והיא "הדחף להישרד באמצעות האנושות וככל האנושות כולה". הדינמיקה החמישית היא "צורות חיים" או "הדחף של כל היצורים החיים" להישרד. הדינמיקה השישית היא ה"יקום פסיקלי".

הדינמיקה השביעית היא ה"דינמיקה הרוחנית" או דחף "החיים עצמם להשרד". הדינמיקה השמינית היא "הדחף לקיום כאינסוף", או מה שאחרים קוראים "ישות עליונה או בורא עולם". ידע של הדינמיקות מאפשר לאדם לבחון בצורה קלה יותר ולהבין כל אספקט של החיים (ראה מהי סיינטולוגיה?). בחיים בכללותם, שמונה הדינמיקות במונחי הסיינטולוגיה, מתגלם המסע הדתי ומשימותיו.

בדינמיקה השמינית, ניתן להבחין באופן מיוחד בגרסת הסיינטולוגיה ל"מה שאחרים קוראים" הישות העליונה או בורא העולם. הסיינטולוגיה מעדיפה את המונח "אינסוף" כתיאור "הכל הכולל את הכל". להסתיוגות הסיינטולוגיה בנוגע ל"אינסוף" יש מקבילות במסורות אחרות. על המסתורין המוחלט, מיסטיקונים בני כל המסורות אומרים מעט מאד אם בכלל.

לאמונת הסיינטולוגיה בנוגע לתטן יש מקבילות במסורות דתיות אחרות, כשם שיש מקבילות לאמונתם בשמונה הדינמיקות ובטבעם הרוחני המוחלט של הדברים. החיפוש הדתי בסיינטולוגיה מקביל יותר לתהליך ההארה והשגת הבנה, של דתות המזרח-הרחוק מאשר לגירסאות המערביות של החיפוש הדתי, אשר נוטות להדגיש כניעה לרצון האלוהי. יש חוקרים הגורסים שהסיינטולוגיה מייצגת גירסא של "בודיהיזם טכנולוגי" (ראה פ. פלין, עורך, 'תחליפים לכנסיות האמריקאית המרכזיות' ניו-יורק, 1983). חוקרים אחרים מדגישים את ההקבלות בין הסיינטולוגיה לבין תרגילי פיתוח המחשבה של מסורות המזרח-הרחוק. ניתן גם לראות את אמונת הסיינטולוגיה בשמונה הדינמיקות כמקבילה לתיאור בן

ימי-הביניים של מסע הנשמה לאלוהים, מסע אשר מגיע לפסגתו באיחוד עם המסתורין המוחלט, אלוהים.

כמו מסורות דתיות אחרות, רואה הסיינטולוגיה את החיפוש הדתי בעיקר במונחים דתיים-רפואיים. התהליך בו ניתן טיפול לבעיות אנושיות הוא תהליך של הגשמת הכוח הרוחני האנושי, התגלמות מימד של החיים שאבד או נחבא. בבודהיזם, הבעיה והתהליך הוא לנוע מחוסר הארה להארה, ובנצרות מחיי החטא לישועה. בסיינטולוגיה, המסע מ"פרקליר" ל"קליר", ומעל ומעבר לקליר. כאן מובן מצב הקליר כמודעות עצמית של הטבע הרוחני וחירות רוחנית מוגשמת, חופשית מעול התנסויות בעבר, ועם היכולת לחיות חיים רציונאליים ומוסריים. בסיינטולוגיה, זהו טבעו של המסע הדתי, ומטרתה של השאיפה הדתית. מסע זה אינו מסתיים במצב הקליר, אלא ממשיך לרמות גבוהות יותר של מודעות רוחנית ויכולת ברמות הגבוהות של ה"תטן הפועל". ברמות הישג גבוהות אלו, יכול אדם לשלוט בעצמו ובסביבתו, או על-פי הדוקטרינה של סיינטולוגים, "להיות גורם פועל ומשפיע על החיים, המחשבה, החומר, האנרגיה, המרחב והזמן".

בנוסף לאמונות שתוארו בקצרה לעיל, ישנה גם דרך חיים דתית. מימד זה של הסיינטולוגיה מתואר לעיתים קרובות במונחי הסיינטולוגיה כ"טכנולוגיה", או כשיטה של יישום עקרונות. תופעת האודיטינג היא מרכזית לחיי המעשה הדתיים בסיינטולוגיה, והיא נחשבת על-ידי הסיינטולוגים לטקס דתי. זהו התהליך שבו נעשה אדם מודע למחסומים הרוחניים הנסתרים שמונעים ממנו מלהכיר בטבעו

הרוחני המהותי כתטן וכן מונעים ממנו להגשים טבע זה. מחסומים אלו לחיי תפקוד מלאים או להגשמה מלאה של החיים נקראים "אנגרמות". חברי הקהילה ומאמיני הסיינטולוגיה נעזרים במכשיר דתי הידוע בשם "אי-מיטר" בכדי להכיר ולהתגבר על מחסומים שליליים בדרכם לקליר. (ראה ל. רון האברד, 'מדריך ליועץ הרוחני המתנדב' לוס-אנג'לס, 1976). תהליך האודיטינג נערך בין מומחה דתי – אודיטור שהוא יועץ רוחני, או יועץ רוחני מתלמד בכנסיית הסיינטולוגיה – והאדם המקבל אודיטינג, הפריקליר. התהליך נערך על פי סדר שאלות קבוע, והוא מיועד לאפשר לפריקליר להיעשות מודע למהותו או מהותה האמיתית ולפתח את כושרם לחיות בצורה יעילה יותר. הסיינטולוגים מאמינים שתירגול כזה מאפשר לאדם לעבור מ"מצב של עיוורון רוחני למצב של האושר המבהיק של הקיום הרוחני".

לנוהגים כאלה ישנם מקבילות בדיספלינות הרוחניות של מסורות אחרות אשר מבקשות בדומה לעורר את טבעו הרוחני הפנימי של האדם. בעוד הטכנולוגיה של האי-מיטר בסיינטולוגיה היא ייחודית למאה שלנו, לרעיון הבסיסי יש מקבילות לתפקיד שממלאות מאנדאלות במסורות הבודהיסטיות, או מדיטציה באמצעות עזרים חיצוניים במסורות אחרות של המזרח-הרחוק.

יתרה מכך, הסיינטולוגים מאמינים של. רון האברד השיג תובנה לטבע המציאות, ובנוסף לכך פיתח טכנולוגיה מעשית לשיקום הטבע האמיתי של האנושות. כתביו של האברד משמשים כטקסטים בני-סמכא בתוך קהילת

הסיינטולוגיה באופן המקביל לספרות הקודש של מסורות אחרות: הוודות בהינדואיזם, הסוטרות בבודהיזם, וכו'. אך התובנות של האברד אינם, על-פי טענת הסיינטולוגים, ענין של אמונה גרידא, מאחר שהן פתוחות להוכחה ניסיונית באמצעות תירגול הדרך הדתית שהאברד פיתח. אספקט זה מקביל לחכמה הבודהיסטית העתיקה אשר נותנת עדיפות לנסיון עצמו על-פני האמונה גרידא.

עיסוקי הסיינטולוגים מקיפים הרבה יותר מאשר לטכנולוגיה דתית מרכזית זו, מכיוון שכשאדם מתקדם אל מעל מצב הקליר ומעבר לו, כל פעולותיו נעשות חופשיות, דינמיות ומשמעותיות יותר. בדרך לתכלית זו, קוראים הסיינטולוגים בטקסטים שלהם, בוחנים את אמונותיהם, בחברה הכוללת, מפתחים את חייהם הפנימיים, מתחננים, ובכל פעולה בחייהם הם מבקשים להגשים את האידאלים של אמונתם. בספרות של הסיינטולוגיה ניתן למצוא התייחסויות רבות ביותר ל"תקנון התנהגות" ומדריכי אתיקה אחרים המיועדים לעצב את חייהם של הסיינטולוגים.

5. האם סיינטולוגיה היא קהילה דתית?

ההגדרה האקדמית המודרנית של הדת הורחבה בכדי לכלול סוגים שונים של התנהגות, נוהגים ואמונות דתיות החורגות מגבולות המסורות המונותאיסטיות המערביות. כך גם על ההגדרה של "עבודה" או במינוח האקדמי המודרני להתרחב מעל ומעבר להקשר המערבי ולכלול מנהגים של מסורות הדת וחיי הרוח של המזרח-הרחוק.

דת אינה רק מערכת של אמונות, טקסים ונוהגים, אלא גם קהילה של אנשים המאוחדים על-ידי אמונות, מנהגים וטקסים אלו. בסיינטולוגיה ניתן גם למצוא מימד זה של החיים הדתיים. במקומות רבים בעולם ניתן למצוא קבוצות של סיינטולוגים הנפגשים בקביעות כקהילה דתית. ניתן למצוא שם דרשות, קריאה מכתבי הסיינטולוגיה, הקשבה להרצאותיו המוקלטות של ל. רון האברד, וכו' פעולות שכוונתן להעמיק את ההתחייבות לדת ולהפיץ את ידע הדת לאחרים. הקהילה

ישו" במיסה היומית של הנצרות הקתולית. במסורות המזרח-הרחוק, פולחן היא פעולה של מדיטציה דוממת של יוגי בבדידות הרי ההימאליה, או אמירה חזור ושנה של שירים ותפילות על-ידי בני דת הינא לפני תמונה של "נפש מוגשמת", או הפולחן המורכב של דת השינטו בנוכחות ה"קאמי" הנמצאים בכל טיפת מים או עלה של עץ, או הטקסים של "שירים ותפילות" הנמשכים שבוע על-ידי בודהיסטים טיבטים אשר דוחים את תפישת האל בורא העולם. מנקודת מבטו של החוקר המודרני של הדת, ניתן לראות פולחן בדרך-כלל כפעולה דתית המאפשרת התאחדות עם הנסתר המקודש. מבחינה גלובלית והיסטורית, הפולחן כולל מיגוון רחב של פעולות והתנהגויות.

לאור סקירה זו של הסיינטולוגיה ביחס למרכיבי ההגדרה המדעית המודרנית של המדע, נראה בעליל שסיינטולוגיה היא דת.

בכנסיית הסיינטולוגיה אנחנו מוצאים מיגוון רחב של פעולות פולחניות, פעולות המיועדות לאפשר התאחדות עם המקודש. ניתן למצוא זאת בפעילות האודיטינג (שתוארה לעיל) ובהכשרת העוסקים בה. אודיטינג הוא התהליך שמעביר אדם ממצב "פרקליר" למצב "קליר" ומעל ומעבר לו; זו הדרך של סיינטולוגיה לפתח מודעות עצמית כישות רוחנית בת-אלמוות ה"תטן", מימד ניסתר זה שהוא מרכז החיים הדתיים. אך חשוב באותה מידה בסיינטולוגיה הוא התירגול וההכשרה. בתהליך האודיטינג, נעשה אדם בן-חורין; באמצעות ההכשרה, נשאר האדם חופשי ולומד "להגשים את המטרה של שיפור מצבי החיים".

כפי שצינו לעיל, צורות פולחן של מסורת דתית נתונה תואמות לתפישת המקודש ו/או המוחלט שבאותה מסורת. בסיינטולוגיה, הכשרה היא הפעילות שמאפשרת לאדם לנוע דרך שמונה הדינמיקות לעבר הדינמיקה השמינית, הנצח או האינסוף. הכשרה אינה אקראית או סתם "לימוד" בסיינטולוגיה. זו תנועה במסלול מדוייק – "דף מעקב" – במטרה להשיג מידע חיוני והיכולת ליישם ידע זה בחיי היומיום. ישנם קורסי הכשרה רבים המוצעים בסיינטולוגיה החל בקורסי מבוא וכלה בקורסי "ידע היכולות הגבוהות ביותר של התטן".

ניתן למצוא צורות פולחן מוכרות יותר בטקסי הקהילה המתרחשים כאשר סיינטולוגים נפגשים למטרות טקסיות. ספרות הסיינטולוגיה כוללת טקסים המציינים אירועים מרכזיים במסלול החיים של הפרט, לידה, מתן שם, נישואין ומוות. טקסים ופולחנים אלו מקשרים אירועי חיים אלו לעומקי קדושת החיים כפי שהם נראים לקהילת הסיינטולוגיה. (ראה דת סיינטולוגיה, למען קבלת תיאור של טקסים ופולחנים, ל. רון האברד.)

טקסי מעבר אלו של הסיינטולוגיה מקבילים כמעט לכל המסורות הדתיות האחרות. טקסים אלו מבטאים את האמונה שחיי אנוש קשורים למימד הרוחני והנסתר שיש להכיר אותו ולהכיר בו בעת שחיי אנוש משיגים את הגשמתם המלאה.

פעולות הפולחן עשויות להיות פרטיות או קהילתיות. דבר זה הינו ניכר ביותר בקשר של תפילה, אולם הוא אף נכון בקשר לפעילות של מדיטציה ובתורות רוחניות, הן המתפלל ביחידות והן הרוקד-מתפלל יחד עם אחרים בריקוד המסתובב עוסקים בפעילות פולחנית. וכן הבודהיסט השקוע במדיטציה לבדו למרגלות הר, או בודהיסט המצטרף אל אחרים בשירת סוטר, כל אלה עוסקים בפעולות טקסיות.

בסיינטולוגיה, כמו במסורות ההגשמה של המזרח-הרחוק, המאמץ האישי הוא העיקר. תהליך ההגשמה או התנועה לעבר חירות רוחנית מושלמת כוללת אודיטינג והכשרה בתוך מסגרת הסיינטולוגיה. הדבר מקביל ליחס "גורו-תלמיד" במסורות המזרח-הרחוק. ביחס "גורו-תלמיד" הפעולה הפולחנית העיקרית היא פעולה פנימית אשר מאפשרת בהינדואיזם, תנועה לעבר הגשמת האטמן, הנשמה, שהיא מימד המוחלט. תנועות פנימיות אלו עשויות להיות קשורות לתנועות חיצוניות מסוימות כגון יציבה יוגית או טכניקות נשימה או אפילו תירגול רוחני, המבוסס על פעילה חיצונית מסוימת כגון העלאת דמות כלשהי בדמיון. התנועות הרוחניות הפנימיות עשויות להתרחש במהלך תקופה ארוכה או קצרה, והם חלק

מעבודת המאמין. במסורות רבות של המזרח-הרחוק, עשויות פעילות ההכשרה והמשמעת של ההתנזרות והמדיטציה של הפרט להתרחש על פני חודשים ושנים רבות או בהתבודדות לאחר שניתן כיוון על-ידי המורה. למרות שהתרגול נעשה בבדידות, הוא עדיין קשור לחיי הקהילה באמצעות אמונות, פעולות ונוהגים משותפים. בסיינטולוגיה, אודיטינג והכשרה מבוססים על הקשר העיקרי בין היועץ רוחני לבין התלמיד. המקביל לכך במסורות הנוצרית הנזירית הוא המדריך הרוחני, הכומר במסורות הפרוטסטנטיות, הגורו במסורות ההינדו, או הלאמה במסורות הבודהיזם הטיבטי.

בסיינטולוגיה, פעולות רוחניות פנימיות אלו הקשורות לאודיטינג והכשרה מאפשרות פיתוח טבעו הרוחני של האדם, וכן הם קשורים בצמיחה, בידע ובחינוך דתי. בסיינטולוגיה, פירושו של דבר בעיקר לימוד כתביו והקלטותיו של ל. רון האברד על דיאנטיקה וסיינטולוגיה. (אך כולל גם קורסים שהוא ערך וסרטים שהוא כתב וביים). שוב קשר זה בין תירגול רוחני ללימוד רוחני מצוי במסורות רבות. היוגי ההינדו הקלאסי עוסק בחיי נזירות באותה שעה שהוא קורא את הוודות. המוסלמי האדוק קורא בקוראן ומקפיד על צום הרמדאן. נראה שבנתיב הרוחני מחזקות פעילויות אלו זו את זו.

מסקנה: לאור הסקירה של סיינטולוגיה כפעילות מעשית, אני קובע שסיינטולוגיה אכן עוסקת בפעילות פולחנית במקומות הפולחן שלהם, בהתאם להגדרת מושג הפולחן במסגרת המחקר המודרני של הדת. פעילויות הסיינטולוגים במקומות הפולחן שלהם דומות בהיקפן ובתבניתן לפעילויות הנהוגות בדתות אחרות.

מ. דארול בריינט

אודות הסופר:

מ. דארול בריינט הינו פרופסור לדת ותרבות במכללת רניסון, האוניברסיטה של ווטרלו, אונטריו, קנדה. הוא לימד דת באוניברסיטה יותר משלושה עשורים; החל מ-1987 ועד ל-1993, שירת כיושב ראש מחלקת לימודי דת.

פרופסור בריינט היה מרצה אורח באוניברסיטת קיימברידג' בבריטניה; המוסד היהודי ללימודי האיסלם, ניו-דלהי שבהודו; המוסד ללימודי

פילוסופיה מתקדמים של דר. ס. ראדהאקרישנן, האוניברסיטה של מדרס, הודו; אוניברסיטת האמדארד, ניו-דלהי, הודו ואוניברסיטת ניירובי, קניה.

פרופסור בריינט הינו הסופר של ארבעה כרכים בנושא חקר הדת וחבר וותיק באגודה הקנדית לחקר דת, האקדמיה האמריקאית, האגודה הקנדית לענייני דת והאגודה האסייתית המלכותית. בנוסף הוא שרת כיועץ בכנס בין-לאומי בין-דתי ראשי שכלל את ה'אסיפה של דתות העולם'.